

Kur'an Kıssalarının Bazı Eğitsel Özellikleri

Yusuf BATAR*

Özet: Bu çalışmada, Kur'an kıssalarının eğitsel özellikleri tahlil edilmektedir. Kıssalar içerik ve üslup açısından eğitsel amaçları gerçekleştirmeye yardımcı olacak birçok özelliğe sahiptirler. Çok farklı rollerde olumlu ve olumsuz karakterlere yer verilmesi, sürükleyici anlatım tarzı, psikolojik ve sosyolojik tahlillere imkân veren örnek olayların anlatılması, bazı soyut ve manevi kavramları somutlaştıran anlatımları vb. özellikler kıssaların öğreticiliğini güçlü kılan yönleridir. Örgün ve yaygın din ve ahlak eğitiminde hedeflenen kazanımların gerçekleştirilmesine yönelik yapılacak eğitim etkinliklerinde Kur'an kıssalarında kullanılacak birçok materyalin olduğunu söylemek mümkündür.

Teorik araştırmaya dayalı olan bu çalışmada kıssaların üslup ve içerik açısından sahip oldukları bazı öğretici özellikler tahlil edilmektedir. Eğitim biliminin verileri ışığında kıssalarda öğrenmeyi kolaylaştırıcı özellikler, aktif öğretim yöntem ve tekniklerinde kullanılacak içerik ve üslup özellikleri ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. Özetle bu araştırmanın verileri öğrenci merkezli öğretim yöntemlerini geliştirmede ve uygulamada yol gösterici olabilir.

Anahtar Kavramlar: Kıssa, Eğitim, Öğretim.

The Didactic Features of The Qur'anic Parables

Abstract: In this paper, the didactic features of the Qur'anic parables are analyzed. The parables, in terms of content and style, have many features which will help in realising the didactic aims. Giving place to a variety of roles and positive/negative characters, fascinating narrative style, description of the cases providing psychological and sociological analysis, expressions making concrete some abstract and spiritual concepts etc. are the powerful aspects of the parables' didactic quality. It is possible to say that there are many materials in the Qur'anic parables which can be used in realising targeted acquisitions in formal and informal religious and moral education through educational activities. In a summary, the data of this research could be a guide for implementing of student-centered teaching methods.

Keywords: parable, education, teaching.

* Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü.

Giriş

Hikâyeye dayalı anlatımın psikoloji, edebiyat ve eğitim gibi alanlardaki etkinliği çok eskilerden beri bilinen bir gerçektir. Bu türün özellikle eğitim alanında yaygın olarak başvurulan bir ifade biçimi olduğunu belirtmek gerekir.¹ Nitekim kültürel, etnik ve dini geleneklerin iletişimi ile ilgisi olanların, açıklama, anlama, yorum gibi yöntemleri izlerken sık sık hikâyeye başvurduklarını biliyoruz.² Özellikle İslam'ın ilk yıllarında Kur'an kıssaları "İslam eğitimi dersleri" niteliğinde değerlendirilmişlerdir. Hz. Muhammed Kur'an kıssalarını, tevhid inancını anlatmada ve muhaliflerini ikna etmede psikolojik bir ikna aracı olarak kullanmıştır.³

Kur'an kıssalarının edebi özellikleri, psikolojik tahlilleri, dini tebliğdeki fonksiyonları vb. boyutlarıyla ilgili değerlendirmeler birçok tefsir kaynağında ve müstakil çalışmalarda yapılmaktadır.⁴ Bunun yanında din eğitiminde hikâye ve kıssaların kullanımıyla ilgili çalışmalar da mevcuttur.⁵ Bu çalışmada kıssaların eğitsel işlevini güçlendiren bazı içerik ve dil özellikleri üzerinde durulmaktadır.

Kıssaların eğitici özelliklerinin temelinde öykünmeye ve özdeşleşmeye imkân veren tahkiye edici üslup yatmaktadır. Bu dil bir yandan öğrenmeyi kolaylaştırırken diğer yandan öğretim süreçlerine aktif bir şekilde katılımı sağlamaktadır. Özellikle din ve ahlak eğitiminde soyut ve metafizik boyutu olan

¹ Okumuşlar, Muhiddin, "Din Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Hikâye", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 21, s.237.

² Bk. Heinz Streib, Mass Media, Myth, and Narrative Religious Education, <http://www.tgkm.unibielefeld.de/hstreib/literatur/massmedia.htm> 25.12.2001.(Aktaran: Okumuşlar, agm, s. 237).

³ Özbek, Abdullah, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, Esra Yayınlar, İstanbul 1995, s. 188-189.

⁴ Şanver, Mehmet, *Kur'an'da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi*, İstanbul, 2001; Şimşek, M. Said, *Kur'an Kıssalarına Giriş*, İstanbul 1993. Kara, Mustafa, *Bireysel ve Toplumsal Açısından Kuran Kıssaları*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Samsun 2011; Eyüpoğlu, Osman, "Günümüze Bakan Yönleriyle Peygamber Kıssaları", *XI. Kur'an Sempozyumu*, Fecr Yayınları, Ankara 2009.

⁵ Mesela bk. Kutup, Muhammed, *Menhecû't-Terbiyeti'l-İslâmiyye*, Beyrut 1986; Ebu Gudde, Abdülfettah *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed ve Öğretim Metodları*, (çev. Enbiya Yıldırım), İstanbul 1998. Bilgin, Beyza, "Ahlak Terbiyesinde Dini Hikayeler", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1, İstanbul 1994. Akıncı, Adem, *Din Eğitiminde Etkili Bir Yöntem Olarak Hikâye*. İstanbul, 2001; Pakdemirli, M. Nur, "İlköğretim DKAB Derslerinde Hikâye Kullanımının Önemi: Eğitim Psikolojisi Açısından Bir Yaklaşım", *Değerler Eğitimi Dergisi*, IX, (21), Haziran 2011, s. 114; Yılmaz, Macit, "Değerler Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Kur'an Kıssaları ve Kullanılışı", *İslâmî İlimler Dergisi*, Yıl 9, IX, Sayı 1, Bahar 2014 (137/154).

konuların etkin bir şekilde öğretilmesinde kıssa etkin bir kolaylaştırıcı olabilir. Aslında insan fitratı, kavrayış açısından, kuru anlatımdan daha çok müşahhas fikirleri dinlemeye eğilimlidir. Özellikle çocuklar, ihtiyaç duydukları zihinsel, duygusal, sosyal, dini ve ahlaki gelişimlerini başarıyla tamamlayabilmeleri için nasihatlerden ziyade, yaşadıkları gerçek hayatın bir çeşit yansıması olan hikâyelerden süzülen model davranışlara muhtaçtırlar.⁶

Okuyucusunun ibret almasını esas alan Kur'an kıssalarının içerik ve üslup özelliklerine bakıldığında tam da bu amaca uygun bir yapı arz ettikleri görülecektir. Kur'an kıssalarının temel amacı, birtakım biyografik bilgileri ve olaylar zincirini aktarmaktan öte, belirli bir konuyu ve içeriği kıssada adı geçen kahramanların şahsında dramatik bir dille anlatmaktır. Çünkü Kur'an her şeyden önce dini bir davet kitabıdır. Kıssa türü de Kur'an'ın bu daveti muhataplarına tebliğ ve tespit için kullandığı vesilelerden birisidir.⁷ Kaldı ki, tarihsel bilgi vermek dinin esas amacı değildir. Din, tarihin sadece ibret yönüne bakar. Bu yüzden kıssalarda zaman ve mekâna dair pek fazla bir bilgi bulunmaz.⁸ Kur'an, bu bilgileri tarihi çerçeveden çıkartıp "dini çerçeveye" oturtmuştur.⁹ Kur'an-ı Kerim, kıssalar aracılığıyla insanlık tarihini bir sinema şeridi gibi okuyucusunun gözleri önüne sermekte ve bu vesileyle fikirler adeta o kişinin zihninde somutlaşmaktadır. Böylece verilen mesajlar kalıcı hale gelmektedir.¹⁰

Kur'an'ın tarihle ilgili pasajlarını okurken, anlatılan olaylardan kendi hissemize ne düştüğüne yoğunlaşmak ve bu pasajların Kur'an'ın ilk muhataplarının ruh dünyalarında ne gibi değişiklikler yarattığını tasavvur etmek, Kur'an'ın amacına uygun bir okuma tarzı olacaktır.¹¹ Kur'an önceki toplumların, hak-batıl inançlarını, doğru ve yanlış geleneklerini, faydalı ve zararlı alışkanlıklarını öğüt ve ibret alınması amacıyla anlatır. Kur'an'ın anlatımı ibret çerçevesinin dışına taşmaz, bu odak noktasını aşmaz.¹² Bu yönüyle kıssalar, insanların ve toplumların davranışlarını doğru okuma, yapıları ve süreçleri

⁶ Yılmaz, Macit, *age*, s. 142.

⁷ Kutup, Seyyid, *et-Tasviru'l - Fenniyyu fi'l- Kur'an*, Daru's-Şuruk, 8. Bas., Beyrut 1983, s.143.

⁸ Rıza, Muhammed Reşit, *Tefsîru'l Kur'ani'il Hakîm*, Kahire 1935, I, s.279

⁹ Halefullah, Muhammed, Ahmed, *Kur'an'da Anlatım Sanatı -el-Fennu'l Kasasî-* (çev: Şaban Karataş), Ankara Okulu Yay., 1. Bas., Ankara 2002, s. 76.

¹⁰ Geniş bilgi için bk. Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü*, A.Ü. İlahiyat Vakfı Yay. 2. Bas., Ankara 1976, s.72; Atay, Hüseyin, *Kur'an'a Göre İman Esasları*, Ankara 1961, s.107.

¹¹ Güler, İlhami ve Ömer Özsoy, *Konularına Göre Kur'an*, 3. Basım, Fecr Yayınevi, Ankara 1998, s. 643.

¹² Rıza, *Tefsîru'l Kur'ani'il Hakîm*, Kahire, 1935, I, s.399.

kavrama konusunda yol gösterici birer modeldir.¹³ Özetle kıssada amaç, biçim ve yapıdan öte dini ve ahlaki yönlendirmedir.¹⁴

Kur'an, "hikaye olsun" diye kıssa anlatmaz. Herhangi bir Kur'an kıssasını baştan sona okuduğunuzda, kıssanın ilgili olduğu şahısların hayat hikâyesiyle ilgili bütün bilgiler detaylı bir şekilde zihninizde oluşmaz. Ancak kıssadan çıkaracağınız bir hisse mutlaka oluşur. Kur'an'ı, Tevrat ve İncil'den ayrıcalıklı kılan önemli bir özellik de bu yönüdür. Kıssalar Kur'an'da büyük bir yekûn teşkil etmesine rağmen, Tevrat'ta ve İncil'de olduğu gibi bireysel olaylara ve ayrıntılara yer verilmez. Bunun aksine olaylardan hareketle bütün insanlığı ilgilendiren mesajlara yoğunlaşmaktadır.¹⁵

Elmalı'nın ifadesiyle kıssa, ayrıntılara girmeden, sözü uzatmadan, yalnızca ibret noktalarını özetleyerek dillere destan olacak şekilde açıklanan ve hikâye edilen haberdur. Ayrıca anlatılan her kıssada ibret alınacak, ders alınacak açık seçik noktalar mutlaka vardır.¹⁶ Çünkü kıssalara konu edilen tarihi olaylar, insanlık hayatında cari olan bir takım sabit kanunlara işaret etmektedir. Bu kanunlar da söz konusu kıssalarda tam olarak gerçekleşmiş, bütün merhalelerini tamamlamış bir deneyim olarak karşımızda durmaktadır. Kur'an bizlerden bu tarihi tecrübe ışığında yaşadığımız zaman üzerinde düşünmemizi istemektedir. Böylece henüz bir süreç olarak tamamlanmamış hâlin (şimdiki zamanın) durumunu, tarihte tamamlanmış örnek olaylar ışığında değerlendirip kavrayabiliriz.¹⁷ Bu kavrayış sayesinde kendimizi kıssalarda anlatılan olayların içinde bularak doğru taraftaki doğru kişilerle ve onların temsil ettiği doğru rol ile adeta özdeşleşiriz. Bu durum bize, kendi yaşamadığımız bir hayat tecrübesi kazandırarak ileride yaşayacağımız benzer olaylarda benzer sorunların üstesinden gelmede çok değerli bir çözüm kapasitesi sağlar.¹⁸

Bu yönüyle kıssalar, okuyucusuna şu öğretici mesajı verir: Geçmişte belirleyici olmuş olan değerler şimdi ve gelecekte de belirleyici olabilir. Bu durumu ilahi bir tarih yorumu olarak değerlendirmek ve bununla bireysel ve top-

¹³ Görgün, Tahsin, "Kur'an Kıssalarının Neliği (Mahiyeti) Üzerine", *Kur'an Kıssalarının Anlamı ve Değeri*, 4. Kur'an Sempozyumu, Fecr Yay., Ankara 1988, s.86.

¹⁴ Halefullah, *age*, s. 206.

¹⁵ Kur'an kıssalarıyla diğer kutsal kitapların kıssaları arasındaki fark için bk. Demir, Şehmus, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, Beyan Yay. İstanbul 2003.

¹⁶ Yazır, Elmalı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, (Sadeleştirilenler: İsmail Karaçam ve diğerleri), Azim Yayıncılık, V, İstanbul 1998, s. 9.

¹⁷ Kutup, Muhammed, *Dirasât Kur'aniyye*, 3. Bas., Mısır 1982, s.498.

¹⁸ Yılmaz, Asiye, *Kur'an'daki Kıssaların Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Y. Lisans Tezi, Sakarya 2008, s. 1.

lumsal yaşamın akışına olumlu anlamda yön vermek de mümkündür.¹⁹ Kur'an'da bir kıssanın tek bir yerde baştan sona anlatılıp bitirilmemesinin ve her bir kesitinin farklı surelere tematik olarak serpiştirilerek farklı bağlamlarda sunulmasının önemli bir sebebi de bu yaklaşımdır.

İçerik olarak öğreticiliği ve ibret almayı esas alan Kur'an kıssalarının üslup özelliklerinde de çok etkili öğreticilik özelliklerinin olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla din eğitimcilerinin, kıssaların bu özelliklerinden çıkarabileceği öğretim ilkeleri olduğunu bilmemiz gerekiyor.

Kıssaların Eğitici ve Öğretici Özellikleri

Temel amacı öğretmek olan eserler literatürde, genellikle "didaktik" kelimesiyle vasıflandırılmıştır. Edebiyat geleneğinde "tâlimî" ya da "hikemî" şeklinde adlandırılan bu eserler; edebiyat terimi olarak daha çok dinî (siyer, hilye, mevlid gibi), ahlaki, felsefi, sosyal, edebî (şiir sanatı ve lügat konuları gibi) ve estetik vb. sahalarda bilgi ve öğüt vermek maksadıyla yazılan manzum ya da mensur eserlerdir.²⁰

Öğretici eserleri salt sanatsal eserlerden ayıran en önemli özellik yazılış amacıdır. Bu tür metinlerde yazar; bilgi vermek, ikna etmek, uyarmak, düşündürmek, yönlendirmek ve kanıtlamak amacını, metnin ölçüleri içinde açıkça ifade etme endişesini taşır. Bu amaca yönelik olarak her türlü yol ve yaklaşımı kullanabilen yazar, anlatım biçimi açısından öyküleyici, betimleyici, açıklayıcı, kanıtlayıcı ya da sözbilimsel biçimlerden yararlanabilmektedir.²¹ Bu anlatım biçimlerinin etkin bir şekilde kullanıldığı Kur'an kıssalarını birer öğretici eser olarak değerlendirmek gerekir.

Öğreticilik, kıssanın en esaslı fonksiyonu sayılabilir. Bunun dışındaki edebi, kültürel, sanatsal vb. işlevlerini de kıssanın öğreticiliğini besleyen özellikler olarak değerlendirmek mümkündür. Kıssadan hisse çıkarmak şeklindeki deyim aslında bu genel kabulün bir yansımasıdır. Arapça bir kelime olan kıssa kelimesinin etimolojik yapısında, edebi bir tür olarak sahip olduğu özelliklerde ve geçmişten günümüzde kullanıldığı her alanda ibret ve öğreticilik esaslı bir özellik olmuştur.

¹⁹ Sadık, "Tarih Felsefesi Açısından Kıssalar", 1. Kur'an Sempozyumu, Bilgi Vakfı Yay. Ankara 1994, s.90; Demir, *age*, s. 144.

²⁰ Arslan Tekin, *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s. 190.

²¹ Kiremitçi, Ferdi, "Klasik Türk Edebiyatında Öğretici Eserler: Tanım, Tasnif, Örnek Metin", *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]* 54, Erzurum 2015, s. 315.

Kıssa isminin kendisinden türetildiği 'Kassa' fiilinin kelime anlamı, iz sürmek demektir. Nitekim Arapça sözlüklerde, içerisinde bu kelimenin geçtiği ayetler ışığında yapılan tanımlarda iz sürme, takip etme, bir şeyin aslını öğrenmeye çalışmak manaları öne çıkmaktadır: "İşte aradığımız, bu!" dedi. Bunun üzerine, izlerini takip ederek gerisin geri döndüler."²² Bu ayette belirtildiği üzere, Hz. Musa ve arkadaşının yanlarına almayı unuttukları balığın izini sürerek gelmiş oldukları yoldan geri dönmeleri "kassa" fiiliyle ifade edilmiştir. Benzer şekilde Kur'an'da geçen, "Musa'nın annesi onun kız kardeşine dedi ki, Musa'nın izini takip et"²³ şeklindeki ifadede de 'izini takip et' derken 'kassa' fiili kullanılmıştır. İz sürme, ya da bir olayın başından sonuna kadar aktarımı anlamında kıssa, hikâye edilen haber, durum, olay anlamında da kullanılmaktadır.²⁴ Arapçada bu fiilin isim hali "kasas" şeklinde gelmekle birlikte Türkçede bu kelimenin eşanlamlısı olan "kıssa" kavramı yaygın olarak kullanılmaktadır.²⁵

Görüldüğü gibi kıssada hep olan bir şeyin izinden giderek aslında yeni bir şeye ulaşmak ve o şeyin aslını öğrenmek ön plana çıkmaktadır. Edebi bir tür olarak değerlendirdiğimizde de kıssanın esas işlevinin okuyucusuna bir takım hisseler sağlamak olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu anlatım türünün yoğun bir şekilde kullanıldığı Kur'an-ı Kerim kıssalarında öğreticilik işlevini güçlü kılan bazı özellikler dikkat çekmektedir. Bu özellikleri ana hatlarıyla şu şekilde sıralamak mümkündür.

1. İnsan Merkezli Temalar

Kur'an kıssalarını, insanlık tarihinden seçilmiş önemli sahnelerden müteşekkil bir film olarak düşünürsek, öz itibarıyla bu filmde rol alan "insan" ve oynadığı roller hiç değişmemiş; değişen sadece kahramanın elbiseleri ve oynadığı sahnelerin dekoru olmuştur. Bu özelliğiyle kıssalar sanki bize bizi anlatmaktadır. Tarih boyunca iyi ve kötü rol üstlenen kahramanların hayat hikâyesinden hareketle ortak mesajlar ortaya çıkmaktadır.²⁶ Zira Kur'an kıssalarında asıl olan konudur. Bunun dışında kalan unsurlar, yer, şahıslar ve zaman esası

²² Kehf, 18/ 64.

²³ Kasas, 28/11.

²⁴ İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl, Cemalu'd-dîn, Muhammed, b. Mukrim, el-Efrîki, Lisani'l-Arabi, Dâru'l-Fikr, 1. Baskı, VII, Beyrut 1990, s.84-85; el-İsfehâni, Râgıb, Müfredâtu Elfâzi'l Kur'an, Dâru'l-Kalem, 3. Baskı, Şam 2002, s. 671.

²⁵ Abay, Muhammed, Kur'an Kıssaları, Ensar Neşriyat, Armağan Yayınları, 1. Basım, İstanbul 2007, s.12.

²⁶ Şengül, İdris, Kur'an Kıssaları Üzerine, Işık Yay., İzmir, 1994, s.71; 220.

oluşturmaz.²⁷ Bu yüzden çok belirleyici bir etkisi olmadığı müddetçe şahıslardan ve kıssanın geçtiği yer ve zamandan detaylı bir şekilde bahsedilmez. Çoğunlukla peygamberlerin dışındaki kahramanların isimlerine bile yer verilmez.

Mesela, Semûd kavminden bahseden kıssada, "Semûd kavmi, azgınlığı sebebiyle yalanladı. Hani onların en bedbaht olanı (fesat çıkarmak için) ileri atılmıştı. Allah'ın Resulü de onlara şöyle demişti: "Allah'ın devesini ve onun su içme hakkını koruyun." Fakat onlar, onu yalanladılar ve deveyi boğazladılar. Bunun üzerine Rableri, suçlarından dolayı onları helak etti ve kendilerini yerle bir etti. Allah, bunun sonucundan çekinmez de!"²⁸

Ayetlerde zikredilen kıssada deveyi kesen şahıstan ismen bahsedilmemiştir. Çünkü kıssada dikkat çekilmek istenen asıl şey, azgın kişilerin çekinmeden işledikleri suç karşısında verilen cezayı muhataplara arz etmektir.

Kur'an'da yukarıda geçen örnekteki benzer tarzda, isim belirtilmeksizin psikolojik ve manevi bazı sıfatlara işaret edilen şahsiyetler de anlatılmaktadır. Mesela, Musa (a.s)'ın arkadaşı olarak zikredilen ve birçok tefsir kitabında Hızır (a.s) olduğu söylenen "Allah'ın kullarından bir kul,"²⁹ Firavun milleti içinde imanını gizleyen "Mü'min adam,"³⁰ Belkıs'ın tahtını olduğu gibi Yemen'den Filistin'e getiren kişi³¹ gibi şahsiyetler bu gruba girmektedir. Bu misallerdeki temel gaye, söz konusu kişilerin şahsiyeti, kimlik bilgileri vs. değildir. Buradaki temel gaye bu kişilerin temsil ettiği konum ve üstlendikleri rollerdir.³²

Kur'an kıssalarını normal edebi anlatımlardan ayıran önemli bir özellik de, kişilerin şekli ve zahiri yönlerinin; saç renginin, göz renginin vs. anlatılmamasıdır. Ancak Kur'an, kişinin, her insanla ortak olan mizacından, manevi duygularının neticesi olan önemli tezahürlerinden, hayır veya şer yolundaki gidişiyle ilgili kişilik özelliklerinden bahsetmektedir.³³ Kıssada kahramanların şahsından daha çok olaylara ve öne çıkan rollere yer verilmesi, okuyucunun söz konusu rollerle daha yakın temas kurmasına imkân vermektedir. Belirli bir kişiye angaje olmaktan korunan okuyucu, anlatılan olaylardaki rollerle daha etkili bir şekilde empati kurabilmektedir. Zira hikâyenin eğitimde etkin bir

²⁷ Kutup, Seyyid, *et-Tasvîr'ul Fenniyyu fi'l Kur'an*, s.144.

²⁸ Şems, 91/11-15.

²⁹ Kehf, 18/54.

³⁰ Mü'min, 40/64.

³¹ Neml, 27/40.

³² Hatîb, Abdulkerim, *el-Kasasul Kur'anî fi Mantûkihi ve Mefhûmihi*, 1. Bas., Kahire 1964, s.99; Şengül, *age*, s.207.

³³ Şengül, *age*, s.208; Halefullah, *age*, s.298 v.d.

yöntem olması, bu bu şekilde özdeşleşmeye imkân veren özelliğinden kaynaklanmaktadır.³⁴

Kur'an kıssalarında geçen bazı isimler ise birer sembol olarak ele alınmaktadır. Kıssası anlatılan kişiler daha çok tarihte olumlu ya da olumsuz anlamda iz bırakmış ve rol model olarak değerlendirilebilecek şahsiyetlerdir. Olumlu modeller olarak başta peygamberler ve onların izinden giden kişiler birer "usve-i hasene" olarak sunulurken, negatif modeller olarak da başta peygamberlere muhalefet eden öncü kişiler olmak üzere değişik "kötü davranış modelleri" sunulmaktadır. Kıssalarda sunulan bu model şahsiyetlere baktığımızda hem olumlu hem de olumsuz davranış örneği olarak temayüz eden bu şahsiyetlerin her birinde belirli bir davranış biçiminin âdeti simgelediğini görürüz. Bu sembol isimler tasvir edilen rolün ve davranışın birer modeli şeklinde sunulmaktadır.

Mesela Kur'an-ı Kerim'e göre, gayr-ı meşru bir yönetim biçiminin sacayağını oluşturan Firavun, Karun ve Hâman üçlüsüyle ilgili ayetleri okuyan birinin zihninde bu kişilerin şahsında somutlaşan roller canlanmaktadır. Sınır tanımaz siyasi otoritenin temsilcisi Firavun, ekonomik gücün şımarttığı insan tipi olarak Karun ve bilgisiyle siyasi otoriteyi halkın gözünde meşrulaştırmaya çalışan bir otorite olarak Hâman.

*"Kârûn'u, Firavun'u ve Hâmân'ı da helak ettik. Andolsun, Mûsâ kendilerine apaçık mucizeler getirmişti de yeryüzünde büyüklük taslamışlardı. Oysa bizi geçip (azabımızdan) kurtulamazlardı."*³⁵

Kur'an öğretisiyle şekillenen bir anlayış için yukarıda sayılan üç isim belirli bireylerin ismi olmaktan öte belirli rollerin birer temsili gibi algılanmaktadır. Artık günlük konuşmalarda ve literatürde Firavun'dan daha çok firavunlaşmaktan, Karun'dan daha çok kârunlaşmaktan ve Hâman'dan daha çok hâmanlaşmaktan bahsedilmektedir. Kur'an kıssalarının genelinde olduğu gibi, özellikle yukarıda sıralanan şahsiyetlere benzeyen tiplere baktığımızda bunların her asırda bulunabilen insanlığın değişmeyen tipleri olduğunu söyleyebiliriz.³⁶ Kıssalarda olumlu ve olumsuz özellikleriyle anlatılan bu rol modellerle etkileşime giren okuyucuda harekete geçen taklit ve özdeşim sistemi onda istedik kişilik özellikleri ve davranış değişikliklerini beraberinde getirecektir. Bilindiği gibi rol modeller kişilik oluşumunda oldukça belirleyici bir etkiye

³⁴ Okumuşlar, *agm*, s.240.

³⁵ Ankebut, 29/39; Ayrıca bk. Kasas, 28/6; Mümin, 40/23-24.

³⁶ Kutup, Seyyid, *et-Tasvîr'ul Fenniyyu fi'l Kur'an*, s.216.

sahiptirler.³⁷ Ayrıca bu bilindik tipler, Kur'an ve öğretisinin hayatla ne kadar iç içe olduğunun bir göstergesi ve insana değen mesajlarının da bir ifadesidir.

Geçmişten geleceğe her zaman karşılaşılabileceğimiz insanlık hallerini ya-lın bir şekilde özetleyen bu tür kıssalara muhatap olan okuyucunun kıssadan hisse çıkarması kolaylaşmaktadır. Aslında kıssalarda yer alan bu hadiseler, etkin bir öğretim yöntemi sayılan örnek olay incelemesi yöntemine de uygun bir içerik sağlamaktadır. Nitekim bu yöntem, özellikle sosyal boyutu olan bir sorunu inceleme, olayın gerçek sebeplerini ortaya çıkarma ve çözüm için de alternatif öneriler geliştirmeye dönük analizler şeklinde tanımlanmaktadır.³⁸ Özellikle din eğitiminde bu yöntem sayesinde öğrenciler din ve ahlakla ilgili öğretiler içeren olayları analiz ederek onlar üzerinde fikir yürütme ve konuşma imkânı elde etmiş olurlar.³⁹

Diğer yandan çocuklar kıssalar sayesinde problem çözmeyi öğrenmiş olmaktadır. Zira kıssalarda bazen bir problem işlenmekte ve bu problemin çö-zümüne dair olaylar olması gerektiği şekilde sergilenmektedir. Örnek olaya işlenmiş olan problem durumuyla karşılaşan öğrenci bu sayede, bilişsel anlam-da kavrama, analiz, sentez, değerlendirme ve uygulama davranışlarını; duyuş-sal anlamda tepkide bulunma, değer verme ve örgütleme davranışlarını ka-zanmış olur.⁴⁰ Her anlamda öğrenciyi sürece dâhil eden bu yöntemi din eğiti-minde etkin bir şekilde kullanmak için Kur'an kıssalarında yeterince materyal olduğunu söyleyebiliriz.

2. Hayat Gücünü Geliştiren Tasviri Anlatım

Kıssalarda geçmiş hadiseler, adeta ressamın fırçasıyla canlandırılan tab-lolar halinde gözler önüne serilmektedir. Böylece kıssa, geçmişte meydana ge-len bir hadise olmaktan çıkıp göz önünde cereyan eden bir sahneye dönüşmek-tedir.⁴¹ İnsanın iç âleminden kaynaklanan duygu ve tezahürleri, mücerred zihni manaları, psikolojik ve manevi halleri, insan karakter ve tiplerini net ifadelerle somutlaştıran kıssa, söz konusu duygu ve düşüncelerin her birine adeta birta-

³⁷ Yavuzer, Haluk, *Çocuk ve Suç*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1982, s. 21; Kılavuz, Akif, "Anne Baba Örnek Davranışlarının Çocukların ve Ergenlerin Dinî Kişiliğinin Oluşumuna Etkile-ri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIV, Sayı: 2, 2005, s. 42.

³⁸ Bilen, Mürüvvet, *Plandan Uygulamaya Öğretim*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2001, s. 176.

³⁹ Doğan, Recai; Tosun, Cemal, *İlköğretim 4. Ve 5. Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2002, s. 218.

⁴⁰ Aydın, age, s. 234.

⁴¹ Kutup, Seyyid, *et-Tasvîr'ul Fenniyyu fi'l-Kur'an*, s.36 vd.; Kutup, Muhammed, *İslam Düşün-cesinde Sanat*, (Çev: Akif Nuri), Fikir Yay, İstanbul 1979, s. 320-322.

kım şekiller ve suretler giydirmektedir. Bu anlatım şekli, hayal ettirme, düşündürme ve somutlaştırma metodudur.⁴²

Mesela Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail'in Kâbe'yi inşa edişlerini anlatan ayetleri okurken olaylar o kadar canlı ve etkili bir şekilde tasvir edilmektedir ki, kendinizi adeta kıssanın içinde hissetmektesiniz: *"Hani İbrahim, İsmail ile birlikte evin (Kâbe'nin) temellerini yükseltiyor, "Ey Rabbimiz! Bizden kabul buyur! Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin" diyorlardı. "Rabbimiz! Bizi sana teslim olmuş kimseler kıl. Soyumuzdan da sana teslim olmuş bir ümmet kıl. Bize ibadet yerlerini ve ilkelerini göster. Tövbemizi kabul et. Çünkü sen, tövbeleri çok kabul edensin, çok merhametli olansın."*⁴³

Bu tasviri anlatıma "sahne gösterisi" adını veren el-Mezidi, kıssalarda çok zengin sinematik materyallerin ve güçlü bir sinema dilinin mevcut olduğunu ayrıca kurgu alanında faydalanılabilecek yöntemlerin bulunduğunu değişik örneklerle anlatmaktadır.⁴⁴ Kıssalardaki bu özellik, eğitim öğretim açısından kullanılabilir etkili bazı araçlara ve potansiyellere işaret etmektedir. Gelişen teknolojik imkânlar, kıssalardaki materyalleri sahne ve kurgu diline aktarmasını daha da kolaylaştırmaktadır. Yaygın ve örgün din eğitimi açısından tartışılmaz bir etkiye sahip olan bu imkânın kullanılması ve geliştirilmesi için sanatın ve eğitim teknolojisinin ciddi bir işbirliğine ihtiyaç vardır.

Kur'an, tarihi olaylardan canlı kesitler arz ederken, öyle bir üslup takip etmektedir ki, ilgili ayetleri okuyan kişi hayalinde; bu pozlar arasındaki boşluğu doldurmaya adeta kendini mecbur hissetmekte ve teferruata ait birçok sahneyi hayal dünyasında tamamlamaktadır.⁴⁵ Bu durumda Kur'an kıssalarını takip eden hayalin iki işlevi vardır: Birisi, kıssalarda arz edilen sahneleri zihninde canlandırarak izlemek; diğeri de sahneler arasında anlatılmayan teferruatı, köprü durumundaki hadiseleri yine hayalinde canlandırarak olayı tamamlamaktır.⁴⁶ Böylece kıssalar muhatabın hayal dünyasını da zenginleştirmektedir. Böylece kıssayı zihninde canlandıran her bir birey, konuyla ilgili olarak zihninde farklı tasarımlara gidebilir.⁴⁷ Burada sanatsal canlandırma (dramatize) bulunmaktadır. Böylece pasif bir kıssa izleyicisi olmaktan kurtulup daha aktif bir

⁴² Kutup, *et-Tasvîr'ul Fenniyyu fi'l Kur'an*, s.71; Şengül, *age*, s.198.

⁴³ Bakara, 2/127-128.

⁴⁴ Geniş bilgi için bk. El-Mezidi, Züheyr Mansur, *Kur'an Kıssalarında Sinematik Özellikler*, (Çev: Hülya Afacan), Mana Yay. İstanbul 2010, s.65 vd.

⁴⁵ Kutup, *Dirasat Kur'âniyye*, s.48.

⁴⁶ Şengül, *age*, s.245.

⁴⁷ Yılmaz, *age*, s. 9.

katılımcı haline gelen okuyucu üst düzey zihinsel ve duyuşsal kazanımlar elde edebilmektedir.

Kıssalardaki bu özellik, onları aktif bazı öğretim yöntem ve tekniklerinde kullanma konusunda öğretmenlere geniş imkânlar sağlamaktadır. Bu kapsamda kıssalar örnek olay incelemesi, drama, problem çözme gibi yöntemlerin uygulanmasında kullanılacakları gibi hikâye tamamlatma, ben olsaydım ne yapardım, hikâyeye başlık bulma, hikâyede işlenen temayı resim, şiir vb. farklı bir ifade biçimiyle yansıtma gibi etkinliklerde de kullanılabilir. İşlenen temanın uygunluğuna paralel olarak her seviyedeki öğrenciyle yapılabilecek olan bu tür uygulamalar, derse katılım, üst düzeyde zihinsel performans, değişik öğrenme biçimlerine uygunluk, çoklu zekâyâ uygun işleyiş ve sonunda hem kalıcı, hem de anlamlı öğrenmeye zemin oluşturacaktır. Kıssalarda sayılan bu etkinlikler için yeterince materyal olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

3. Olayların Farklı Şekillerde ve Sürükleyici Bir Üslupla Sunulması

Dinamik bir anlatım tarzına sahip olan Kur'an'ın, kıssalarında da tekdüze olmayan bir sunumu şekli görülmektedir.⁴⁸ Bu farklı üslupları aşağıda sıralanan şekillerde özetlemek mümkündür.

a) Anlatılan olaylar bazen gizemli bir şekilde devam eder ve hem kıssanın kahramanı hem de okuyucu peş peşe gerçekleşen olayların nasıl bir sonuçla bağlanacağını kestiremez. Soluk soluğa izlediğiniz olayların her biri adeta zihinizde çözmek zorunda hissedeceğiniz yeni düğümler oluşturur. Belli bir süre sonra olaylar aniden çözülmeye başlar ve taşlar yerine oturur. Bu anlatım için verilebilecek en güzel örnek, Kehf suresinde anlatılan Hz. Musa (a.s) ile Salih bir kul olarak zikredilen kişi arasında geçen olaylar zinciridir. Yaklaşık yirmi ayette anlatılan bu esrarengiz kıssada zor bir öğrenme sürecine talip olan Hz. Musa ve öğretmeni arasında gerçekleşen diyalogları ve ikisinin birlikte yaşadığı deneyimlerin sonucunu ilgiyle ve merakla takip etmek zorunda kalıyorsunuz.⁴⁹

Ayetteki ifadesiyle insanın normal şartlarda sabretmesinin mümkün olamayacağı olaylar zinciri ancak verilen açıklayıcı bilgilerle anlamlandırılabilir. Son noktaya gelinceye kadar yaşanan olayların her biri bir öncekini aratacak türden enteresan ve gizemlidir. Bu da okuyucuyu ister istemez olayların izini sürmeye mecbur etmektedir.

⁴⁸ Daha geniş bilgi için bk. Şengül, *age*, s.240 vd.

⁴⁹ Bk., Kehf, 12/60-82.

b) Bazen kıssanın özeti bir fragman gibi baştan verilmekte ve ardından olay başından sonuna kadar tafsilatlı bir şekilde anlatılmaktadır. Ancak başta verilen bu özet bilgisi o kadar dikkat çekici ve sürükleyicidir ki, bu özeti gören bir okuyucu olayın tafsilatını okumaya adeta kendini mecbur hissetmektedir. Bu tarzdaki sunuma Ashâb-ı KeHF kıssasını örnek olarak verebiliriz:

"Yoksa sen, (sadece) Ashab-ı KeHF ve Ashab-ı Rakîm'i mi bizim ibret verici delil-lerimizden sandın? Hani o gençler mağaraya sığınmışlardı da, "Ey Rabbimiz! Bi-ze katından bir rahmet ver ve içinde bulunduğumuz şu durumda bize kurtuluş ve doğruluğa ulaşmayı kolaylaştır" demişlerdi. Bunun üzerine biz de nice yıllar onların kulaklarını (dış dünyaya) kapattık. (Onları uyuttuk) Sonra onları uyan-dırdık ki, iki zümreden hangisinin bekledikleri süreyi daha iyi hesap ettiğini bile-lim."⁵⁰

Bu özet girişin devamında bu gençlerin serüveni başından sonuna kadar tafsilatlı bir şekilde anlatılmaktadır.⁵¹

c) Bazen kıssanın ana fikri veya olayların sonucu baştan verilir ve tafsilat ondan sonra gelmeye başlar. Böyle bir başlangıçla muhatap olan okuyucu olayın özünü ve önemini fark etmiştir ve bu farkındalık onu olayın peşine düşürür. Mesela Kasas suresinde, Firavun'un azgınlığı ve aşırı zulmü, Yüce Allah'ın mazlumlara lütufta bulunmak ve onları yeryüzünün varisleri kılmak istediğini açıklayarak hikâye edilmeye başlar.⁵² Devam eden ayetlerde ise Hz. Musa'nın doğumundan başlayıp Firavun ve yandaşlarının denizde boğulmalarıyla netice-lenen süreçler bütün detaylarıyla anlatılmaktadır.⁵³ Bu kıssanın yukarıda geçen şekliyle girişini okuyan bir kişi, mazlum bir milletin Firavun gibi bir zulüm iktidarına karşı nasıl galip gelip iktidara sahip olduğunu doğal olarak merak eder ve bununla ilgili kıssayı ilgiyle okur.

d) Bazen kıssa zamansal olarak sonradan gelmesi gereken ama çok çarpıcı olan bir kesitle başlar ve böylece okuyucunun dikkati olduğu gibi kıssanın devamına yoğunlaşır. Mesela Ta-Ha suresinde geçen Musa (a.s) kıssası, krono-lojik olarak daha sonra yaşanacak olan bir hadiseyle başlamakta ve devamında diğer detaylar gelmektedir: "*Mûsâ'nın haberi sana ulaştı mı? Hani bir ateş görmüş-tü de ailesine, "Siz burada kalın, ben bir ateş gördüm (oraya gidiyorum). Umarım on-*

⁵⁰ KeHF, 18/9-12.

⁵¹ KeHF, 18/13-26.

⁵² Kasas, 28/1-6.

⁵³ Kasas, 28/7-42.

dan size bir kor ateş getiririm yahut ateşin başında, yol gösterecek birini bulurum” demişti.”⁵⁴

e) Kıssalarda dikkat çeken diğer bir sunuş biçimi de kıssanın herhangi bir özet veya kesitle giriş yapılmadan olduğu gibi anlatılmaya başlamasıdır. Bu tür kıssalarda anlatılan olayın kendisi oldukça enteresan olduğu için onu ilgi çekici kılmak üzere ayrıca bir giriş yapmaya gerek yoktur. Hz. Meryem’in, Hz. İsa’ya hamile kalmasından bahseden kıssa bu tür anlatıma verilebilecek çarpıcı bir örnektir. Çünkü bu olayın kendisi ilgi çekicilik bakımından oldukça sıra dışı bir olaydır.⁵⁵

f) Kıssada bazen anlatılan olayın nasıl bir şekilde sonuçlanacağı okuyucuya baştan hissettirilir, fakat olayın kahramanının, başına geleceklerden haberi yoktur. Bu tarz anlatımlar genellikle benimsenmeyen davranışları sergileyen kişilerin kıssalarında tercih edilmektedir. Böylece okuyucunun söz konusu davranışa karşı geliştireceği negatif tutum daha çok pekiştirilmiş olmaktadır. Bilindiği gibi gözlem yoluyla öğrenme kuramına göre, kişi bir başkasının davranışını ve söz konusu davranışla birlikte yaşadığı deneyimi gözlemleyerek kendisi bizzat aynı deneyimi yaşamış gibi o davranışa karşı tavır geliştirir.⁵⁶

Bu tarz kıssalara örnek olarak “Bahçe Sahipleri” kıssasını verebiliriz:

“Şüphesiz biz, vaktiyle "bahçe sahipleri"ne belâ verdiğimiz gibi, onlara (Mekkeli inkarcılara) da belâ verdik. Hani o bahçe sahipleri, sabah erkenden (fakirler gelmeden) bahçenin ürünlerini devşirmeye yemin etmişlerdi. (Bunu tasarlarken) istisna da yapmıyorlardı. ("İnşaallah" demiyorlardı.) Nihayet onlar uykuda iken Rabbinden bir afet (ateş) bahçeyi sardı. Böylece bahçe, (anızı) yakılmış toprağa döndü. Derken, sabahleyin birbirlerine, "Haydi, eğer ürününüzü devşirecekseniz erkenden gidin" diye seslendiler. Bunun üzerine, "Sakın, bugün orada hiçbir yoksul yanınıza sokulmasın" diye fısıldaşarak yola koyuldular. (Yoksullara yardım etmeğe) güçleri yettiği halde (böyle söyleyerek) erkenden yola çıktılar. Fakat bahçeyi o halde gördüklerinde, "Biz mutlaka yolumuzu şaşırmış olmalıyız!" dediler. (Gerçeği anlayınca da), "Hayır, meğer biz mahrum bırakılmışız!" dediler. Onların en aklı selim sahibi olanı, "Ben size 'Rabbinizi tespih etseydiniz ya! dememiş miydim?" dedi. Onlar, "Rabbimizi tesbih ederiz (yüceltiriz). Şüphesiz biz zalim kimseler imişiz" dediler. Bunun üzerine birbirlerini kınamaya başladılar. Şöyle dediler: "Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz azgın kişilermişiz!" "Umulur ki, Rabimiz bize bunun yerine daha iyisini verir. Çünkü biz artık Rabbimizi arzulayan-

⁵⁴ Ta Ha, 20/9-10.

⁵⁵ Meryem, 19/16 -34.

⁵⁶ Erden, Münire; Akman, Yasemin, Eğitim Psikolojisi, Arkadaş Yay., 17. Bas., Ankara 2008, s.141-142.

larız." İşte böyledir azap! Ahiret azabı ise elbette daha büyüktür; ah bir bilselerdi!"⁵⁷

Kıssada görüldüğü gibi, bahçe sahiplerinin başına gelecek olanlar ve aynı zamanda sürüklenecekleri kötü sondan habersiz oldukları olaylar ta başından okuyucuya hissettirilmektedir. Bu kıssayı okurken kendinizi adeta bir filmin farklı sahneleri arasında dolaşır gibi hissediyorsunuz ve filmin sonucunu soluk soluğa bekliyorsunuz.

g) Bazı kıssalarda olayların nasıl bir sonuçla neticeleneceği hem okuyucuya hem de olayların kahramanlarına gizli tutulur ve bu sırta bir anda hem okuyucu hem de olayın kahramanları muttali olur. Mesela Hz. Süleyman'ın kıssasında, tahtının oraya getirilmiş olduğundan haberdar olmayan Belkıs orada gördüğü sırcadan yapılmış olan şeffaf meydana girerken zemini su zannedip eteklerini sıvamıştır. Olayın aslının ne olduğunu okuyucu da Belkıs'la birlikte Hz. Süleyman'ın şu açıklamasıyla öğrenmektedir: "*Ona "köşke gir" denildi. Köşkü görünce onu (zeminini) derin bir su sandı ve eteklerini topladı. Süleyman ona "Bu, (zeminini) billurdan döşenmiş bir köşktür" dedi. Belkıs, "Ey Rabbim! Şüphesiz ben nefsimi zulmetmiştim. Şimdi ise Süleyman ile birlikte âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum" dedi.*"⁵⁸

4. Diyalojik Anlatım

Kıssalardaki kahramanların iç dünyalarını yansıtan iç konuşmalar ve kendi aralarında geçen diyaloglar, insanın iç dünyasını olduğu gibi yansıtması ve aktif bir anlatım üslubu olması açısından önemlidir. Bütün kıssalarda insanın değişik diyaloglarını görmek mümkündür. Peygamberlerin başta Yüce Allah (c.c) ile olan konuşmaları, kavimleriyle yaşadıkları diyaloglar ve bu süreçlerde iç dünyalarında yaşadıkları duyguları yansıtan iç konuşmalar vs. okuyucuya oldukça canlı ve dinamik bir öğrenme süreci yaşatmaktadır.⁵⁹

Bu üslupla muhataba verilecek bilgi, ders ve ibretler veya belli bir istikamette eğitimin gerçekleştirilmesi daha kolay olmaktadır. Zira diyalog tarzında konuyu daha canlı sunma, istenilen hedefe teşvik etme, dikkatleri bazı duy-

⁵⁷ Kalem, 68/17-33.

⁵⁸ Naml, 27/44.

⁵⁹ Örnek olarak bk.; Bakara, 2/29-32; A'raf, 7/10-17; Sad, 38/20-23; Naml, 27/20-28; Enbiya, 21/57; Kasas, 28/24; Yusuf, 12/33.

guları uyandırma ve konuyu beşerî düzlemde bir gerçeklik içinde muhabata takdim etme özellikleri bulunmaktadır.⁶⁰

Kur'an'da, özellikle Yüce Allah'ın Peygamberlerle gerçekleşen öğretici diyaloglarından bahseden kıssalarda, söz konusu diyalogların merkezine oturtulan konular öyle etkili bir şekilde işlenmektedir ki okuyucu ilgili diyalogun sonuna geldiğinde zihinsel ve duyuşsal olarak istendik düzeye varmaktadır. Örnek olarak Hz. İbrahim'in ilk yaratılışla ilgili Yüce Allah'a yönelttiği soruları içeren şu diyaloga bakılabilir:

"Hani İbrahim, "Rabbim! Bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster" demişti. (Allah ona) "İnanmıyor musun?" deyince, "Hayır (inandım) ancak kalbimin tatmin olması için" demişti. "Öyleyse, dört kuş tut. Onları kendine alıştır. Sonra onları parçalayıp her bir parçasını bir dağın üzerine bırak. Sonra da onları çağır. Sana uçarak gelirler. Bil ki, şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."⁶¹

Buna benzer kıssalar, içerdikleri öğretici konular yanında, soyut konuların öğretimi hakkında da eğitimcilere yol göstermektedir. Yukarıda geçen örnekte görüldüğü gibi kıssalardaki diyalog konuları genellikle dinsel konulardan oluşmaktadır. Özellikle peygamberler ile toplumları arasında, tevhid, ahiret, risâlet gibi temel konular etrafında gerçekleşen diyaloglar görmektediriz.

5. Temsili/Dramatik Anlatım

Kur'an'ın sıkça başvurduğu temsili anlatım tarzı, kıssalarda da etkili bir şekilde kullanılmıştır. Söz konusu kıssaların kahramanları insanlar olduğu gibi, zaman zaman tabiatın, hayvanlardan, bitkilerden vb. alanlardan da seçilebilmektedir. Hz. Âdem'den itibaren Kur'an'da bahsi geçen bütün peygamber kıssalarında, değişik insan karakterlerini yansıtan örnek olayların kahramanlarında, değişik canlı ve cansız varlıkların konuşturulduğu sahnelerde vs. neredeyse

⁶⁰ Nakre, et-Tuhami, *Saykolojiyyetu'l-Kıssa fi'l-Kur'an*, s.585; en-Nahlâvi, Abdurahman, *Usûlu't- Terbiyeti'l-İslâmiyye ve Esâlibuhu fi'l-Beyti ve'l-Medreseti ve'l-Muctema'*, Dımeşk, 1983, s.206-207; Şengül, *age*, s. 323.

⁶¹ Bakara, 2/260; Bu ayetle ilgili klasik tefsirlerde, Yüce Allah'ın emri doğrultusunda Hz. İbrahim'in kuşları kesip organlarını ayrı ayrı yerlere koyduğu ve bu organların tekrar bir araya gelip kuşların dirildiği ifade edilmekle birlikte, er-Razi'nin görüşlerine yer verdiği bazı müfessirler ve Reşit Rıza gibi çağdaş alimler ayette geçen "surhunne" fiilinin "kesmek" değil, "onları kendine alıştırmak" anlamında olduğunu dolayısıyla Hz. İbrahim'in bu direktif doğrultusunda kuşları kendisine iyice alıştırdıktan sonra onları ayrı ayrı dağların tepesine bıraktığını ve onları çağırınca da kuşların kendisine doğru geldiklerini belirtmektedirler. (ayrıntı için bk.; Halefullah, *age*, s.199 vd.)

kıssaların tamamında güçlü bir dramatik dil kullanıldığını söylemek mümkündür.

Dramatize edilmesi oldukça kolay olan bu tür olaylar ve roller, drama yöntemi için bulunmaz materyallerdir. Kıssalarda işaret edilen konuların drama yöntemiyle işlenmesi, öğrenciler için ciddi bir “yaşayarak öğrenme” deneyimi sağlayacaktır. Bu yöntemin uygulanması sürecinde, başkalarının kimliğine bürünerek, onların hissiyatını, fikirlerini ve ne düşündüklerini zihinsel olarak yaşayan öğrencide öğretim etkinliklerine aktif bir şekilde katılım ve bilgilerin kalıcılığı bakımından önemli kazanımlar elde edilecektir.⁶² Bu yöntem özellikle çocuklarda ve gençlerde olumlu kişilik özelliklerine özendirmek ve olumsuz olanlara da karşı tutum geliştirmek açısından önemlidir.

Kıssalara yansıyan bu temsili dil, sağladığı zengin anlatım materyalleriyle ve okuyucusunu yükselttiği yüksek zihinsel performans düzeyi ile oldukça etkili bir öğretim yöntemidir. Derste uygun tekniklerle bu örneklerin işlenmesi ahlâki bilinç oluşturmada önemli etkiler yapacaktır.⁶³

6. Tekrar

Tekrar, kısa süreli bellekteki bilgilerin uzun süreli belleğe geçişini ve kalıcılığını sağlayan önemli bir süreçtir. Bu süreç ilköğretim çağından itibaren giderek gelişir. Ön bilgi eksikliğinin olduğu durumlarda ve sözel bilgilerin öğrenilmesinde, tekrar etkili bir öğrenme stratejisidir. Sözel bilgilerin öğretiminde tekrar yoğun ve aralıklı olmak üzere iki farklı şekilde yapılabilir. Bilginin ilk öğrenildiği aşamalarda yoğun tekrar daha sonraki aşamalarda ise aralıklı tekrar faydalıdır. Yazılı bir metnin tekrar tekrar okunması, başkalarına anlatılması, başka bir yere tekrar kaydedilmesi, önemli yerlerinin altının çizilmesi gibi etkinlikler bilginin ömrünü uzatan süreçlerdir.⁶⁴

Kur'an'da tekrar olayı çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Benzer kelimelerin, cümlelerin, ayetlerin ve olayların tekrarı şeklinde gerçekleşen bu durumlar hakkında Kur'an ilimleriyle ilgili kitaplarda detaylı bilgiler bulunmaktadır.⁶⁵

⁶² Aydın, M. Zeki, *Din Öğretiminde Özel Öğretim Yöntemleri*, Nobel Yayınları, 2011, s. 191.

⁶³ Aşıkoğlu, Nevzat Yaşar, “Kur'an'daki Örnek Olayların (mesellerin) Ahlâki Bilinç Geliştirmedeki Rollerini- Bahçe Sahipleri Örneği”, *C. Ü. İlahiyat Fak. Dergisi*, V, Sayı: 1, 2001.

⁶⁴ Erden ve Akman, *age*, s.164; 191.

⁶⁵ Bk. Ez-Zerkeşi, Bedruddin, *el-Burhan fî Ulûmi'l-Kur'an*, Beyrut, 1972; es-Suyûti, Celâlu'd-dîn, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'an*, Beyrut, 1978; Cerrahoğlu, *age*.

Kur'an'daki tekrarların mantığını kavramak için bakılması gereken en önemli özellik Kur'an'ın varlık gayesidir. Bilindiği gibi Kur'an-ı Kerim'in gayesi sadece bir takım hakikatleri açıklamak değil, aynı zamanda onları kalplerin derinliklerine yerleştirmektir.⁶⁶ Kur'an'ın temel amacı, muhataplarında belirli bir anlayışı ve duruşu sürekli kılacak şekilde onları zihinsel ve duyuşsal olarak beslemektir. Bu beslemenin temel gıdası mahiyetindeki temalar, farklı durumlarla ilişkilendirilerek ve değişik formlarda sürekli olarak işlenmektedir.

Kıssalardaki tekrarlara baktığımızda da yukarıda özetlenen "pekiştirme ve yerleştirme" amacının belirleyici olduğunu görebiliriz. Buna göre, bir kıssada değişik konularla ilişkili olan farklı yaşantıların her seferinde birisi öne çıkarılmakta diğer yönler ikinci derecede kalmaktadır. Özellikle kahramanların şahsi özellikleri gibi mesaj verici olmayan konular asla tekrar edilmemektedir. Demek oluyor ki, kıssaların gayesi geçmiş peygamberlerin ve kavimlerin tarihçelerini hikâye etmekten ibaret değildir. Eğer Kur'an'ın böyle bir gayesi olsaydı aynı kıssaların tekerrürüne gerek kalmazdı.⁶⁷ Birçok peygamber kıssasında ortak bazı temaların değişik bağlamlarda tekrar tekrar işlendiğini görmek mümkündür.⁶⁸ İçerisinde bazı farklılıklar barındıran bu tekrarlarla ilgili olarak dil ve edebiyat otoritesi, el-Hatib el-İskâfi'nin şöyle bir açıklaması aktarılmaktadır:

"Peygamberler, gönderildikleri toplumlarla, farklı pozisyonlarda karşılaşmışlardır. Peygamberlerin yaptıkları çağrılar; tamamen statik olarak, tek bir konumda ve aynı lafızlarla gerçekleşmemiştir. İnkârcı kişilerin, farklı tutumlarına göre, verilecek cevaplar da farklılık arz ettiği için, öğüt verecek kişinin de söyleyeceği sözü adeta sanatkâr gibi seçerek söylemesi gerekir. İfadeler, farklı bir biçimde geldiği vakit, -aslında ihtilaf varken- bunların aynı olması istenilmez. Çünkü öğüt veren kişi muhataplarına bazen anlattığı lafız ile bazen de anlattığına uygun olarak başka bir lafızla hitap eder. Sayıları, sözleri ve amaçları farklı olan toplumlara bu şekilde cevap verilir. Sözün gerçekliği, onun ifade edildiği düzlemle alakalıdır."⁶⁹

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, bağlama, hedef kitlenin durumuna ve öne çıkarılması gereken temaya bağlı olarak benzer kişilerden bahseden kıssalar tekrar tekrar anlatılabilmektedir. Nasıl ki, belirli bir malzeme farklı amaçları gerçekleştirmede değişik işlevler görüyorsa, aynı kıssanın

⁶⁶ El-Gazali, Muhammed, *Nazarât fi'l Kur'an*, 2. Bas., Kahire, 1962.

⁶⁷ Cerrahoğlu, *age*, s. 162; Şengül, *age*, s.260.

⁶⁸ Mesela bkz; Araf, 7/59, Hûd, 11/25-26, Mu'minûn, 23/23, Ta-Ha, 20/10, Neml, 27/7, Kasas, 28/29.

⁶⁹ İskâfi, el-Hatib, *Durretu't-Tenzil ve Gurretu't-Te'vil fi Beyân'il- Âyât'il- Müteşâbihât fi Kitâbilah'il-Azîz*, Kahire 1326-132, s. 128. (Aktaran: Halefullah, *age*, s.227.).

Kur'an içerisinde kullanıldığı farklı bağlamlar da onun işlevlerini çeşitlendirmekte ve hedeflenen zihinsel ve duyuşsal değişimi perçinlemektedir. Kıssalara bu şekilde, olay merkezli değil de amaç merkezli baktığımızda diyebiliriz ki, bağlamın değişmesiyle birlikte aynı kahramanlardan bahseden kıssa da aslında farklılaşmakta ve adeta yeni bir kıssa hüviyetine bürünmektedir. İşte bu yüzden Halefullah'ın ifadesiyle, aynı olayla ve kahramanla ilgili iki kıssa farklı iki kıssaymış gibi algılanabilmektedir.⁷⁰

Kıssalardaki bu tematik tekrarlar eğitsel açıdan bazı temel kazanımların pekiştirilmesi ve bazı konuların farklı açılardan işlenen içerikle ilişkilendirilmesi açısından önemlidir. Bütün peygamberlerin insanlara kazandırmak istedikleri inanç, ahlak ve davranışlarla ilgili hedeflerin ortak olduğunu ve hikâye edilen bazı olayların her anlatımda farklı bir etkisinin yansıtıldığını bu tekrarlar sayesinde görmek mümkündür.

7. Tarihi Bilgiler

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Adem'den itibaren tarihin değişik dönemlerinde yaşanmış birçok olay, kahramanlarıyla birlikte ana hatlarıyla zikredilmektedir. Bu tür bilgilerin ibretlik yönünün yanı sıra tarihi kayıt açısından da değeri büyüktür.

Kur'an kıssalarında anlatılan olayların tarihi gerçekliği konusundaki tartışmalara girmeden, eğitsel açıdan şunu söyleyebiliriz ki, anlatılan olayın muhatapta davranış değişikliğine yol açabilmesi ve hedeflenen toplumsal değişime katkı sağlayabilmesi için yaşanmış tecrübelerle ilgili olması oldukça önemlidir.⁷¹ Ancak Kur'an, herhangi bir tarih kitabı gibi geçmişte yaşanmış olayları detaylarıyla vermez. Çünkü onun amacı sadece tarihi bilgi vermek değil bu vesileyle esas mesajının daha etkili bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktır.

Kıssalar diliyle Kur'an, fert ve toplumların hayatına hükmeden, sebep-sonuç ilişkilerinde değişmez bir çizgide seyreden, ana çizgileriyle insanlık durdukça da değişmez karakterde olan birçok kanunu muhatapların dikkatine sunmaktadır.⁷²

Kıssalardaki tarihi şahsiyetlere ve bilgilere baktığımızda bunların çoğunlukla Kur'an'ın ilk muhataplarınca bilinen ve tanınan öğeler üzerine inşa edildiğini görürüz. Bu yüzden Hz. Musa'nın şahsiyeti, kıssalarda diğer herhangi

⁷⁰ Halefullah, *age*, s. 229.

⁷¹ Kur'an kıssalarının gerçekliği konusundaki tartışmalar için bkz. Demir, *age*.

⁷² Şengül, *age*, s.177 vd.

bir şahsiyetten, mesela Hz. Eyyûb'dan çok daha fazla geçmektedir. Çünkü Hz. Musa, Yahudilerin peygamberiydi ve Kur'an'ın indiği o dönemde Yahudiler, dini düşünce açısından Arap coğrafyasında egemen durumundaydı. O kadar ki, bizâtihi Araplar, Hz. Muhammed'in peygamberliği ile ilgili olarak bu Yahudilere danışıyorlardı. Bu durum onların diğer peygamberlere ait haberlerden daha çok, Hz. Musa ve Firavun'un kıssalarını anlatmalarına neden olmuştur. Bunun amacı kıssaların muhataplar üzerinde derin etkiler bırakmasını sağlamak, bilinen ve tanınan, olağan olay ve kişilerden, bilinmeyen ve yabancı fikir ve düşüncelere varmaktır.⁷³

Eğitimde çokça gözetilen "bilinenden bilinmeyene, yakından uzağa" ilkeleri açısından kıssaların bu tercihli içerikleri oldukça önemlidir. İnsanların hakkında şöyle ya da böyle malumat sahibi olduğu tarihi vakiaları kullanan Kur'an bununla da yetinmemiş, nazil olduğu günlerde yaşanan güncel olayları bile kendine has kısa formuyla anlatmıştır.

Kur'an'da, nüzul sürecinin devam ettiği Asr-ı Saadet döneminde yaşanan değişik sosyal, ailevi, siyasi vb. olaylar hakkında da ayetler iniyordu. Bu ayetlerin söz konusu hadiselerle bizzat tanıklık eden kişiler üzerinde yapacağı etkinin daha fazla olacağını söylemek mümkündür. Sonradan gelecek nesiller için tarihi hüviyet kazanacak olsa da ayetlerin işaret ettiği hadiseleri yaşayan insanların şahitlikleri ve onlardan nakledilen tarihi veriler bizlerin söz konusu ayetleri anlamlandırmasında etkili olacaktır. Bedir savaşı,⁷⁴ Uhud savaşı,⁷⁵ Hendek gazvesi,⁷⁶ Rıdvan biati, Hudeybiye antlaşması,⁷⁷ Huneyn savaşı,⁷⁸ Tebük seferi,⁷⁹ geçinemeyen evli çiftlerin durumu,⁸⁰ Hz. Peygamber (a.s)'ın eşleriyle yaşadığı bazı problemler⁸¹ vb. birçok konuyu özetle veren ve bu olaylar esnasında insanların takındıkları tavırlarla ilgili değerlendirmeler yapan ayetleri bu tür kıssalara örnek olarak verebiliriz.⁸²

⁷³ Halefullah, *age*, s. 267-268.

⁷⁴ Enfal suresinin neredeyse tamamında Bedir savaşı ve bu süreçte yaşanan ibretlik durumlar anlatılmaktadır.

⁷⁵ Âl-i İmran, 2/121-122; 140-174.

⁷⁶ Ahzâb, 33/9-21.

⁷⁷ Fetih, 48/10-27.

⁷⁸ Tevbe, 9/25-27.

⁷⁹ Tevbe, 9/38, 41-52, 81-83.

⁸⁰ Mücadele, 58/1-6.

⁸¹ Tahrim, 66/1-5.

⁸² Şengül, *age*, s.80.

Bu ayetler sayesinde bir yandan yaşanan olaylar kayda geçirilirken diğer taraftan insanlar olup biten hadiselerin Allah katında nasıl değerlendirildiğinden anında haberdar oluyorlardı. Vahyin bu şekilde tezahür etmesi insanlar için dinamik bir geri dönüt işlevi görmekteydi. Yaşanan olaylar sürecinde Kur'an'ın ilk muhatapları bir nevi yaparak-yaşayarak gerçekleşen bir eğitim – öğretim sürecinin muhatabı oluyorlardı.

Söz konusu ayetlerin nazil olduğu zamanda yaşayanlar için bu süreç adeta yaparak ve yaşayarak öğrenme ortamları oluşturuyordu. Daha sonraki zamanlarda bu kıssaları okuyacak olanlar için ise ilgili ayetleri nüzul sebepleriyle birlikte değerlendirme imkânı oluşmaktadır.

Sonuç

Kıssaya dayalı anlatım tarzı, dinin kendisine has soyutluk arz eden içeriğinin insanla etkin bir şekilde buluşturulmasında kolaylaştırıcı bir işlev görmektedir. Zihinsel olarak okuyucusunu aktifleştiren ve üst düzeyde bilişsel süreçlere imkân oluşturan bu dil, duyuşsal anlamda da üst düzey kazanımların gerçekleşmesine aracılık edebilecek bir potansiyele sahiptir. Kıssalar din ve ahlak eğitiminin esasını oluşturan inanç, ibadet, ahlak ve değerlerle ilgili konuları kapsayan zengin bir içeriğe sahiptirler.

Kıssayı eğitim ve öğretim açısından etkin kılan sebeplerden bazıları da insanda doğal olarak bulunan bazı özelliklerden kaynaklanmaktadır. İnsanın her türlü davranış kazanımında *taklit ve özdeşim kurmaya* meyilli olması bu özelliklerin başında gelmektedir. Kur'an kıssalarına serpiştirilen çok değişik rol modeller ve olumlu-olumsuz davranış örneklerine dair anlatımlar her düzeyde okuyucunun kendi çapında hisseler çıkarmasına imkân oluşturmaktadır. Kıssalarda bahsi geçen değişik karakterlerin temsil ettiği roller ve bu rollerden kaynaklanan davranışların yol açtığı sonuçlarla ilgili dramatik aktarımlar okuyucuda kalıcı tutum ve davranış değişikliklerine yol açmaktadır.

Kıssalar içerik ve üslup olarak, tartışma, drama, örnek olay, problem çözme gibi aktif öğretim yöntemlerine uygun bir yapı arz etmektedir. Din eğitimiyle ilgili özel öğretim yöntemlerinde kıssalardaki bu zengin kaynağı etkin bir şekilde kullanmak gerekmektedir. Kıssalarda bulunan öğretici özellikler din eğitiminde hedeflenen kazanımların gerçekleşmesinde eğitimcilerin işini kolaylaştıracaktır.

Özellikle örgün din eğitiminde öngörülen yapılandırmacı yaklaşım, çoklu zekâ, öğrenci merkezli öğrenme gibi yaklaşımların eğitim etkinliklerinde uygulamaya yansıtılması; öğrencilerde hedeflenen soyut düşünebilme, problem

çözme, iletişim kurma, akıl yürütme, empati kurma, özdeşim kurma vb. amaçların gerçekleşmesinde, kıssalar içerik ve üslup olarak bize yardımcı olabilir.

Öneriler

- ◆ Dinin kendisine has içeriğinin insanla buluşturulmasında kullanılması gereken dil konusunda kıssaların diline dikkat edilmesi gerekir.
- ◆ Din eğitimi süreçlerinde program hazırlığı, öğretmenlik, metin yazarlığı, materyal tasarımı vb. her türlü eğitsel etkinlikte Kur'an kıssalarının içeriğinden ve üslup özelliklerinden yararlanılabilir.
- ◆ Gelişen teknolojik imkânlar kullanılarak kıssalardaki temaların daha etkin bir şekilde okuyucuyla buluşturulmasına dönük çalışmalar yapılmalıdır.
- ◆ Özellikle çocukluk dönemi din eğitimine uygun bir içerik ve eğitim dili geliştirmede kıssalardan yararlanılabilir.
- ◆ Edebiyat, sinema, tiyatro, pedagoji, iletişim gibi alan uzmanlarının katkısıyla kıssaların öğretici özellikleri daha işlevsel hale getirilebilir.

KAYNAKÇA

- Abay, Muhammed, *Kur'an Kıssaları*, Ensar Neşriyat, 1. Basım, Armağan Yayınları, İstanbul 2007.
- Akıncı, Adem, *Din Eğitiminde Etkili Bir Yöntem Olarak Hikâye*, İstanbul 2001.
- Arslan Tekin, *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999.
- Aşıkoğlu, Nevzat Yaşar, "Kur'an'daki Örnek Olayların (mesellerin) Ahlâki Bilinç Geliştirmedeki Rollerini- Bahçe Sahipleri Örneği," *C. Ü. İlahiyat Fak. Dergisi*, V, Sayı: 1, 2001.
- Atay, Hüseyin, *Kur'an'a Göre İman Esasları*, Ankara 1961.
- Aydın, M. Zeki, *Din Öğretiminde Özel Öğretim Yöntemleri*, Nobel Yayınları, 2011.
- Bilen, Mürüvvet, *Plandan Uygulamaya Öğretim*, Anı Yayıncılık, Ankara 2001.
- Bilgin, Beyza, "Ahlak Terbiyesinde Dini Hikâyeler", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1, İstanbul 1994.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü*, A.Ü. İlahiyat Vakfı Yay., 2. Bas. Ankara 1976.
- Demir, Şehmus, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, Beyan Yay., İstanbul 2003.
- Doğan, Recai; Tosun, Cemal, *İlköğretim 4. ve 5. Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, PegemA Yayıncılık, Ankara 2002.
- Ebu Gudde, Abdülfettah, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed ve Öğretim Metodları*, (çev. Enbiya Yıldırım), İstanbul 1998.

- el-Bakillâni, İmam Ebû Bekr Muhammed b. et-Tayyîb, *İcâzu'l Kur'ân*, 1. Bas., Beyrut 1986.
- el-Gazali, Muhammed, *Nazarât fi'l Kur'ân*, 2. Bas., Kahire 1962.
- el-Hatîb, Abdulkerim, *el-Kasasu'l Kur'anî fi Mantûkihi ve Mefhûmihi*, 1. Bas., Kahire 1964.
- el-İsfehâni, Râgîb, *Müfredâtu Elfâzi'l Kur'ân*, Dâru'l-Kalem, 3. Baskı, Şam 2002.
- el-İskâfi, el-Hatib, *Durretu't-Tenzîl ve Gurretu't-Te'vîl fi Beyâni'l-Âyâti'l-Müteşâbihât fi Kitâbillâhi'l-Azîz*, Kahire 1326.
- el-Mezidi, Züheyr Mansur, *Kur'an Kıssalarında Sinematik Özellikler*, (Çev: Hülya Afacan), Mana Yay. İstanbul 2010.
- en-Nahlâvi, Abdurahman, *Usûlu't-Terbiyeti'l-İslâmiyye ve Esâlibuhu fi'l-Beyti ve'l-Medreseti ve'l-Muctema'*, Dimeşk, 1983.
- Erden, Münire; Akman, Yasemin, *Eğitim Psikolojisi*, Arkadaş Yay., 17. Bas., Ankara 2008.
- er-Râzî, Fahrüddin, *Tefsiru'l-Kebir*, Beyrut 1990.
- es-Suyûti, Celâlu'd-dîn, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut 1978.
- Eyüpoğlu, Osman, "Günümüze Bakan Yönleriyle Peygamber Kıssaları", *XI. Kur'an Sempozyumu*, Fecr Yayınları, Ankara 2009.
- ez-Zerkeşi, Bedruddin, *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut 1972.
- Görgün, Tahsin, "Kur'an Kıssalarının Neliği (Mahiyeti) Üzerine, Kur'an Kıssalarının Anlamı ve Değeri", *4. Kur'an Sempozyumu*, Fecr Yay., Ankara 1988.
- Güler, İlhami ve Ömer Özsoy, *Konularına Göre Kur'an*, 3. Basım, Fecr Yayınevi, Ankara 1998.
- Halefullah, Muhammed, Ahmed, *Kur'an'da Anlatım Sanatı -el-Fennu'l Kasasât-* (çev: Şaban Karataş), Ankara Okulu Yay., Ankara, 2002.
- İbn. Manzûr, Ebu'l-Fadl, Cemalu'd-dîn, Muhammed, b. Mukrim, el-Efrîki, *Lisanu'l-Arabi*, Dâru'l-Fikr, 1. Baskı, Beyrut 1990.
- Kara, Mustafa, *Bireysel ve Toplumsal Açından Kuran Kıssaları*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Samsun 2011.
- Kılavuz, Akif, "Anne Baba Örnek Davranışlarının Çocukların ve Ergenlerin Dinî Kişiliğinin Oluşumuna Etkileri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIV, Sayı: 2, 2005.
- Kılıç, Sadık, "Tarih Felsefesi Açısından Kıssalar", *1. Kur'an Sempozyumu*, Bilgi Vakfı Yay. Ankara 1994.
- Kiremitçi, Ferdi, "Klasik Türk Edebiyatında Öğretici Eserler: Tanım, Tasnif, Örnek Metin", *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]* 54, Erzurum 2015.
- Kutup, Muhammed, *Dirasât Kur'aniyye*, 3. Bas., Mısır 1982.
- , *Menhecu't-Terbiyeti'l-İslâmiyye*, Beyrut 1986.
- , *İslam Düşüncesinde Sanat*, (Çev: Akif Nuri), Fikir Yay, İstanbul 1979.
- Kutup, Seyyid, *et-Tasviru'l - Fenniyyu fi'l- Kur'an*, Daru'ş-Şuruk, 8. Bas., Beyrut 1983.

- Nakre, et-Tuhami, *Saykolojiyyetu'l-Kıssa fi'l Kur'an*, Tunus 1974.
- Okumuşlar, Muhiddin, "Din Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Hikâye", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 21, 2006.
- Özbek, Abdullah, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, Esra Yayınları, İstanbul 1995.
- Pakdemirli, M. Nur, "İlköğretim DKAB Derslerinde Hikâye Kullanımının Önemi: Eğitim Psikolojisi Açısından Bir Yaklaşım", *Değerler Eğitimi Dergisi*, Cilt: 9, (21), Haziran 2011.
- Rıza, Muhammed Reşit, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm*, Kahire 1935.
- Şanver, Mehmet, *Kur'an'da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi*, İstanbul 2001.
- Şengül, İdris, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, Işık Yay., İzmir 1994.
- Şimşek, M. Said, *Kur'an Kıssalarına Giriş*, İstanbul 1993.
- Yavuzer, Haluk, *Çocuk ve Suç*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1982.
- Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, (Sadeleştirenler: İsmail Karaçam ve diğerleri), Azim Yayıncılık, İstanbul 1998.
- Yıldırım, Suat, "Kur'an-ı Kerim'de Kıssalar", *A.Ü. İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, Sayı:3, Ankara 1979.
- Yılmaz, Asiye, *Kur'an'daki Kıssaların Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Y. Lisans Tezi, Sakarya 2008.
- Yılmaz, Macit, "Değerler Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Kur'an Kıssaları ve Kullanılışı", *İslâmî İlimler Dergisi*, Yıl 9, Cilt 9, Sayı: 1, Bahar 2014.